

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING INVESTITSIYA SIYOSATI**Akbarov Bekmurod Miryakubovich***O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi doktoranti***Mo‘minov Ixtiyor Namozovich***Sirdaryo viloyat transport boshqarmasi tarif-narx**siyosati bo‘yicha bosh mutaxassis*

Annotatsiya: Mintaqaviy va xalqaro moliya institutlarining tuzilishi, maqsad va vazifalarini o‘rganish, ularning ayrim moliyaviy faoliyatini nazariy va amaliy tahlil qilish hamda O‘zbekistonda investitsiya muhitini yangi bosqichga ko‘tarish bo‘yicha muhim taklif va xulosalar berish.

Kalit so‘zlar: Investitsiya, bank, moliya sektori, xorijiy investitsiya, investitsion siyosat, xorijiy kapital.

O‘zbekiston 1991-yilda mustaqillikka erishganidan so‘ng markazlashgan rejalashtirilgan iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga puxta o‘tdi. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar O‘zbekistonning o‘sishi va rivojlanishiga yordam berishini anglagan holda, shuningdek, mamlakatning bozor iqtisodiyotiga o‘zgarishi va jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuviga xorijiy sarmoyadorlarni hissasi muhimligini anglagan holda ularni mamlakatga chorladi. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar asosiy kapitalning shakllanishini oshiradi va to‘lov balansiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, chunki u chet el kapitalining kirib kelishini anglatadi. Sarmoyadorlar O‘zbekistonning sanoat sohasiga katta qiziqish bildirishdi. Eng muhimi, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar O‘zbekistonga ilm-fan, texnologik va tashkiliy – boshqaruv ko‘nikmalarni olib keladi, bu esa mamlakat sanoatini o‘zgartirish uchun juda muhimdir. O‘zbekiston so‘nggi yillarda barqaror iqtisodiy rivojlanishni namoyish etib, 2020- yilda yalpi ichki mahsulotning o‘sishi 6,6 foizni tashkil etdi. Mamlakat davlat monopoliyasini modernizatsiya qilish, xorijiy hamda xususiy tadbirkorlik subyektlari uchun qulay shart- sharoitlarni yaratish orqali rivojlanishni rag‘batlantirishga qaratilgan keng ko‘lamli iqtisodiy islohotlar siyosatini amalga oshirishni davom ettirmoqda.

2019-yil noyabr oyida Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan xorijiy kompaniyalar, banklar, investitsiya kompaniyalari, xalqaro moliya institutlari va xorijiy davlat moliya tashkilotlari rahbarlari va vakillariga investitsiya muhitini yaxshilash imkoniyati beruvchi Xorijiy Investorlar Kengashi (Council of Foreign Investors) tuzildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida shunday dedi: “Investitsiya oqimi sezilarli darajada oshdi. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 4,2 milliard AQSH dollarini tashkil etib, 2018-yilga nisbatan 3,1 milliard dollarga yoki 3,7 barobar ko‘pdir. Yalpi ichki mahsulotdagi investitsiyalar ulushi 37 foizga yetdi. O‘zbekiston ilk bor xalqaro kredit reytingini oldi va jahon moliya bozoriga 1 milliard dollarlik obligatsiyalarni muvaffaqiyatli joylashtirdi. Mamlakatimizning Iqtisodiy

hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining kredit tavakkalchilik reytingidagi o‘rni 10 yil ichida birinchi marta yaxshilandi”.

O‘zbekiston 35 milliondan ortiq aholiga ega – Markaziy Osiyodagi eng yirik – boy tabiiy resurslarga va ancha rivojlangan infratuzilmaga ega bo‘lgan postsovet mintaqasidagi eng kuchli iqtisodiyotlardan biriga aylanish salohiyatiga ega bo‘lgan mamlakat hisoblanadi. Hisobot davrida O‘zbekistonning investitsion jozibadorligini oshirishga qaratilgan siyosatning ustuvor yo‘nalishlari, jumladan, mavjud transchegaraviy va kapital harakati erkinligini ta‘minlash maqsadida valyutani tartibga solish bo‘yicha yangi qonunni joriy etish, xorijiy investorlarning huquqlarini himoya qilish maqsadida investitsiya faoliyati to‘g‘risidagi yangi qonun, pastroq va adolatli soliq stavkalari va hisobot mezonlari bilan yangi soliq kodeksi takomillashtirildi kabilar muhim ahamiyat kasb etdi. Yuqorida biz investitsiya siyosati haqida gapirdik, lekin avvaliga bu nima ekanligini bilishimiz kerak. Investitsion siyosat - bu davlat moliyaviy siyosatining ajralmas qismi bo‘lib, ichki va xorijiy investitsiya resurslarini jalb qilish, taqsimlash va ulardan samarali foydalanish usullari va choralari majmui. Investitsiya siyosati — O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti va uning alohida tarmoqlariga investitsiyalarning zarur darajasi va tarkibini ta‘minlash, investitsiya sub‘yektlarining investitsion faolligini oshirish bo‘yicha investitsiyalar manbalarini izlashga va ulardan foydalanishning ustuvor tarmoqlarini aniqlashga qaratilgan o‘zaro bog‘liq chora-tadbirlar majmui. Davlat investitsiya siyosatining maqsadi – investitsiyalarni jalb etish va ulardan samarali foydalanish hisobiga iqtisodiyotda tarkibiy islohotlarni amalga oshirish, yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish, aholi turmush darajasi va farovonligini oshirishdir.

O‘zbekiston Respublikasi investitsiya siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

1. O‘zbekistonda investitsiya faoliyatining normativ-huquqiy bazasini yaratish va takomillashtirish;
2. Mamlakatda tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish va sanoat ishlab chiqarishining o‘sishi uchun markazlashtirilgan investitsiyalarni amalga oshirish;
3. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay investitsiya muhitini yaratish;
4. Mahalliy aholi va tadbirkorlik sub'ektlarining investitsiya faolligini rag‘batlantirish;
5. Investorlar huquqlarini himoya qilish va ularning majburiyatlarini bajarish, tartibga solish va nazorat qilish funksiyalarini amalga oshiruvchi davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish monitoringi.

Investitsiya siyosatining asosiy maqsadi mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash, investitsiya bozori va umumiy moliya sektorining boshqa tarkibiy qismlari - bank, sug‘urta, valyuta va pul bozorini rivojlantirish hisoblanadi. O‘zbekistonda so‘nggi uch yil davomida valyuta bozorini liberallashtirish va investorlar uchun soliq imtiyozlari berilgan yettita maxsus iqtisodiy zona tashkil etish kabi islohotlar mamlakatni xalqaro miqyosda yanada jozibador manzilga aylantirdi. UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) ning 2020 yilgi Jahon Investitsiya Hisobotiga ko‘ra, 2018 yilda 625 million AQSh dollariga teng bo‘lgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar oqimi 2019 yilda sezilarli darajada oshib, 2,3 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. 2019

yilda to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning umumiy zaxirasi 9,5 milliard dollarni tashkil etdi. Xorijiy to'g'ridan to'g'ri Inveastitsiyalar har doimgidek Rossiya, Janubiy Koreya, Xitoy va Germaniyadan kirib keladi, shuningdek Kanada ham yaqindan boshlab mamlakatga moliyaviy resurlari hajmini oshirdi. Investitsiyalar energetika sohasiga, jumladan, so'nggi yillarda muqobil energiya manbalariga qaratilgan. O'zbekiston Jahon bankining "Biznes yuritish 2020" reytingida o'tgan yildagi kabi 69-o'rinni egalladi. Mamlakat uchta va undan ortiq "Biznes yuritish" so'rovlarida eng yaxshi natijalarga erishgan iqtisodiyotlardan biri hisoblanadi. Prezidentning keng ko'lamli xususiylashtirish reformalaridan bir qismi sifatida Hukumat to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni, xususan, bank, elektr energiyasi, neft va gaz, ishlab chiqarish, telekommunikatsiya, transport va qishloq xo'jaligi kabi muayyan tarmoqlarni rag'batlantirishga harakat qilmoqda.

O'zbekiston dengizga chiqa olmagan, boy tabiiy resurslarga ega, Xitoy va Yevropa o'rtasidagi strategik joylashuvga ega davlatdir. Xususiylashtirish investitsiyalarni jalb qilish va moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish tarkibiy o'zgarishlarning muhim tarkibiy qismidir. Bank kreditlari va boshqa kreditlar hisobidan moliyalashtirilgan umumiy investitsiyalar ulushi 2000 yildagi 3,1 foizdan 2017 yilda 13,3 foizgacha oshdi. Biroq iqtisodiyotda davlat ishtirokining yuqori darajasi, byurokratiya, soliq va bojxona sohasidagi muammolar, va bank tizimi ichki investitsiyalar o'sishini va xorijiy kapitalni jalb qilishni to'xtatadi. 2016-yilda hukumat tashabbusi bilan boshlangan liberallashtirish islohotlari siyosati o'z samarasini bermoqda: O'zbekistonga jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning umumiy hajmi 2018-yildagi qariyb 1,6 milliard dollardan 2019-yilda 4,2 milliard dollargacha o'sdi. Ushu o'sish ko'rsatkichi bo'yicha O'zbekiston yetakchi 20 ta davlatdan biri deb topildi. Jahon bankining 2020 yilgi biznes yuritish hisobotida "global takomillashtiruvchilar" (global improvers) va The Economist jurnali tomonidan 2019 yilning eng yaxshi mamlakati mukofotiga sazovor bo'ldi.

O'zbekistonning rasmiy statistik ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda kapital qo'yilmalarning umumiy hajmi 21,5 milliard dollardan oshdi. Moliyalashtirish manbalariga 4,2 milliard dollar to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va 5,6 milliard dollar xorijiy kreditlar kiradi. Sanoatning asosiy tarmoqlariga tog'-kon, neft va gaz qazib olish, elektr energiyasi ishlab chiqarish, qurilish, qishloq xo'jaligi, to'qimachilik, transport, metallurgiya, nometall nominal ishlab chiqarish va kimyo ishlab chiqarish kabilar kiradi. O'zbekiston hukumati ("hukumat" yoki "GOU") to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishni o'zining asosiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri deb e'lon qildi, iqtisodiy o'sish uchun xususiylashtirish sektor ishtirokini oshirish muhim ekanligini tan oldi va ishsizlikning sezilarli darajada oshishi va qashshoqlik darajasi bilan bog'liq ijtimoiy muammolarni ta'kidladi. Ko'proq xorijiy investorlarni jalb qilish uchun hukumat kirish vizasi tartiblarini soddalashtirdi va chet elliklarning yashash uchun ruxsatnomalarini kengaytirdi. 2020-yil 1-yanvardan kuchga kirgan yangi Soliq kodeksi yuridik shaxslar va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini qariyb ikki baravar kamaytirdi va xususiylashtirish subyektlari uchun soliq solish tartiblarini sezilarli darajada soddalashtirdi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev barcha hududiy hokimiyatlarni o‘z hududlarini xorijiy sarmoyadorlar uchun yanada jozibador qilish va har chorakda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar bo‘yicha hisobot taqdim etishni takidladi. Shuningdek, Oliy iqtisodiy kengash tuzildi va uni kelgusida iqtisodiy islohotlarni transmilliy kompaniyalar bilan, mutaxassislar hamjamiyatlari va rivojlangan banklar bilan koordinatsiyalarni muvofiqlashtirish uchun qurilma sifatida ishlatishni taklif qilindi. Hukumat kompaniyalar va investorlar duch keladigan bir qator fundamental muammolarni, jumladan, iqtisodiyotning muhim tarmoqlarida davlat monopoliyalarining hukmronligi, davlat xaridlarida mas’uliyatning yo‘qligi, davlat-xususiy shartnomalarni amalga oshirish bo‘yicha zaif tajriba, bank sektorining haddan tashqari tartibga solinishi, va xususiy mulk huquqlarining yetarli darajada himoyalanganligi kabilarni rivojlangan davlatlar kabi yetarli darajada hal qilmadi.

Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, 1991-2016 yillarda o‘rta daromadli mamlakatlarda asosiy kapital qo‘yilmalari YaIMning 29,38 foizini, Xitoyda 41,44 foizini, Hindistonda 32,31 foizini, Janubiy Koreyada 33,14 foizini, Singapurda 29,28 foizini tashkil qilgan. Malayziya 28,25 foiz, Turkiya 25,55 foiz, Qozog‘iston 25,40 foizni tashkil etdi. Mamlakatimizda bu ko‘rsatkich 23,89 foizni tashkil etishini inobatga olsak, investitsiya muhitini tubdan yaxshilash, sarmoyani ko‘proq jalb etish zarur. Iqtisodiyotda investisiya jarayonlarini jadallashtirish, iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlari va korxonalarini modernizatsiya qilish, bank xizmatlaridan foydalanishni kengaytirish, innovatsion rivojlanishni ta’minlash va investisiya kreditlash hajmini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Avvalo, investitsiyalarni moliyalashtirishda xususiy sektor mablag‘larining ulushi jadal sur’atlar bilan o‘sib borayotganini ta’kidlab o‘tish joizki, bank va moliya bozori imkoniyatlaridan foydalanishni yanada kengaytirish maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Jami investitsiyalarni moliyalashtirishda bank kreditlari va boshqa ssudalar ulushi 2000 yildagi 2,1 foizdan 2005 yilda 3,1 foizga, 2019 yil yakuniga ko‘ra 13,3 foizga oshdi. Bu ko‘rsatkich xalqaro moliya bozorlarining tez o‘zgaruvchan muhitida muhim ijobiy tendentsiya hisoblanadi. Investitsiyalarni moliyalashtirish, birinchi navbatda, korxonalarning kredit olish imkoniyati bilan bog‘liq. Xususan, iqtisodiyotning real sektoriga yo‘naltirilgan kredit qo‘yilmalari hajmi 2016-yilda 25,1 foizga oshib, 2017-yil boshida 53,4 trillion so‘mni tashkil etdi. Ushbu kreditlarning 80 foizini investitsiya maqsadida uzoq muddatli kreditlar tashkil etdi. 2020 yilda asosiy kapitalga yo‘naltirilgan investitsiyalar 91,8 foizga ko‘tarildi. Bu ham iqtisodiyotga ta’sir ko‘rsatayotgan yaxshi o‘zgarishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maxmudov N.M., Avazov N.R. “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan samarali foydalanish yo‘llari”: Ilmiy-ommabop risola. – T.: TDIU, 2019y. 104 b.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni, 2014-yil 9- dekabr.

3. O‘zbekiston Respublikasining “Chet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 1-avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF–5495 son Farmoni.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Respublika iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Qarori PQ-4300 son, 2019-yil 29-aprel.

6. B.Mamatov, D.Xujamkulov, O.Nurbekov, Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish. T.: «Iqtisod-Moliya». 2014-y.